

VÝZKUM HODNOTOVÉ VÝCHOVY V RÁMCI RAKOUSKÉHO ŠKOLSTVÍ

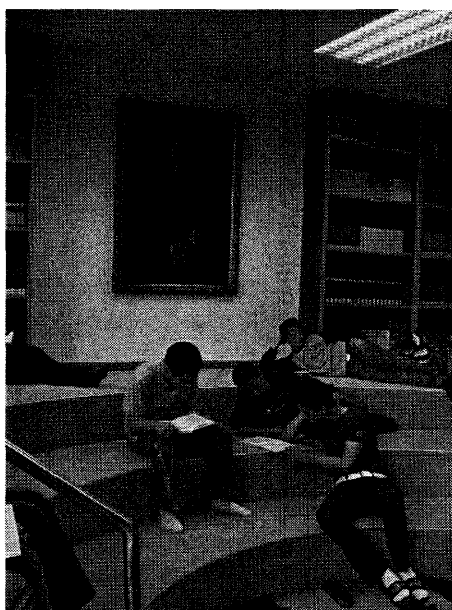
Gabriela Fišarová

Abstrakt: Příspěvek pojednává o počáteční fázi kvalitativního výzkumu výchovy k morálním hodnotám porovnávajícím situaci v rakouské a české škole. První pozorování v rakouské škole, určené k základnímu seznámení se školou, proběhlo první týden v červnu 2005. Byly nalezeny faktory, které mohou významně ovlivňovat hodnotové preference žáků. Poznatky budou ověřovány v následujícím výzkumu.

Klíčová slova: hodnoty, morálka, svoboda, výchova, škola.

Abstract: An article is about an initial phase of a qualitative research of an education to moral values comparing the situation in Austrian and Czech schools. The first observation in an Austrian school, appointed for the basic acquaintance with a school, was realized in the first week of June 2005. There have been found factors which can significantly influence value preferences of pupils. Knowledge is going to be verified in the next phase of the research.

Key words: values, morality, freedom, education, school.

SOUČASNÝ STAV HODNOTOVÉ VÝCHOVY

Výchova k morálním hodnotám je nezastupitelnou součástí výchovně vzdělávacího procesu.¹ Je užitečné položit si otázku, jakým způsobem k ní přispívá současný institucionalizovaný systém vzdělávání. Například výzkum Rozvoje národní vzdělanosti a profesionalizace učitelů v evropském kontextu prokázal na základě analýzy vzdělávacích a českých kurikulárních dokumentů, že „hodnoty a výchova k hodnotám jsou sice deklarovány, avšak postrádají hlubší koncepci, systém a hierarchizaci.“² Žáky ovlivňuje nejenom působení školního prostředí,

¹ LIND, G. *Moral ist lehrbar: Handbuch zur Theorie und Praxis moralischer und demokratischer Bildung*. München: Oldenbourg, 2003. 160 s.

² WALTEROVÁ, E. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*.

osobnosti učitele, ale i spolužáků. Působení uvedených vlivů může podstatně ovlivňovat formování morálních hodnot a proto se domnívám, že je potřebné popsat aktuální stav hodnotové výchovy na školách a hledat efektivní řešení případných problémů.

Podmínkou pro účinnou hodnotovou výchovu je podle mne vztah učitele a žáka založený na významných hodnotách jako je svoboda,³ vzájemná úcta a tolerance. Výchova založená na respektování eticky nahlížené svobody by měla být jedním z hlavních pilířů morální výchovy a také základem pro tvorbu takových hodnot jako je humanita, vztah k přírodě, vlastenectví a podobně.

Už mnoho let trvá krize morálních hodnot v řadě zemí západní Evropy.⁴ Vyrovnání se s následky totalitního režimu po jeho pádu v roce 1989 dává Česku specifický ráz z hlediska možnosti proměny hodnot řady lidí. Díky určitému opoždění vývoje máme možnost poučit se od „zkušenějších“ společností a vyvarovat se zbytečných chyb.

Zemí, kterou bychom se mohli vzhledem k podobnosti historického vývoje nejspíše inspirovat, je Rakousko. Srovnání se jeví jako vhodné rovněž proto, že vzdělávací soustava obou států se vyvíjela velmi podobně. Také z uvedeného důvodu jsem se rozhodla, že tématem mého výzkumu bude srovnání stavu institucionalizované výchovy k hodnotám v České republice a v Rakousku.

CÍL PRÁCE A METODY SBĚRU DAT

Stěžejním cílem mé práce je navrhnout některá opatření ke zlepšení na základě získaných mezinárodních zkušeností. Budu se orientovat na popis toho, jak působí současné prostředí školy a osobnost učitelů na vývoj morálních hodnot žáků. Součástí výzkumu bude především srovnání postojů učitelů a žáků na druhém stupni českých základních škol a v obdobných školách v Rakousku k vybraným cílovým hodnotám jako je přátelství, upřímnost a odpovědnost.

Vzhledem k povaze zkoumaného tématu se domnívám, že je vhodné pro sběr dat užít případové studie založené na informacích z hloubkových interview a kvalitativní analýzy dokumentů, apod. Druhou fází bude kvantitativní dotazníkové šetření, jehož výsledky umožní srovnání vybraných škol v České republice a v Rakousku. V současné době jsem započala první fázi výzkumu – seznámila jsem se s prostředím vybrané rakouské školy a dozvěděla se informace, které mi pomohly získat základní orientaci o dění ve škole.

POZNATKY Z PRVNÍ FÁZE VÝZKUMU

Základní popis školy

Zkoumaná škola je označována jako Hauptschule a je srovnatelná s českým druhým stupněm základní školy. Je situována do okrajové části hlavního města Rakouska Vídně. Navštěvuje ji 400 žáků ve věku od 10 do 14 let. Třídy jsou většinou po třiceti žácích. Budova školy je nově opravená, její okolí je upravené. Národnostní složení žáků je velmi pestré. Převažují Rakušané, značný podíl mají národnostní menšiny Arabů, Turků, Vietnamců i několik Čechů.

Učitelův sbor zahrnuje asi čtyřicet učitelů⁵. Většinu předmětů konkrétního ročníku učí třídní učitelé, pouze menší část je vyučována jinými učiteli. Třídní učitel tráví ve třídě hodně času i o přestávkách. Organizačně je tento systém podobný našemu prvnímu stupni základních škol.

³ např. VALACH, M. Svět na předělu: studie o krizi současné společnosti. 2000, 322 s.

⁴ např. BREZINKA, W. *Erziehung und Kulturrevolution: die Pädagogik der Neuen Linken*. 1974, 267 s.

⁵ FUHRMANN, E.; SCHIMEK, Ch.; SUMMER, A.; WEILBOLD, D. *Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der OHS Josef Enslein-Platz*. 2003, 74 s.

Klima školy

K morálnímu rozvoji dětí přispívá klima prostředí, ve kterém vyrůstají. V případě dětí a sociální skupiny školní třídy je třeba sledovat několik základních faktorů. Jedním z nich je počet dětí ve třídě. Vybraná škola měla třídy asi s třiceti žáky a ve třídách je z toho důvodu často přítomen druhý učitel. Na základě následků, které jsem za přítomnosti druhého učitele absolvovala, se domnívám, že jeho pomocné pedagogické působení je velmi pozitivní. Přispívá především k lepší organizaci výuky.

Prostředí školy

Budova školy je nově opravená, učebny jsou vkusně zařízeny a odborné učebny jsou dosti prostorné. Není v ní však vyhrazené místo pro odpočinek žáků. Domnívám se, že velikost tříd není kapacitně zcela vyhovující. Například je málo možností jak třídu prostorově zorganizovat. Uspořádání většiny tříd je proto podobné a je do značné míry dané velikostí tříd. Ve třídách je využit každý kousek místa, je v nich řada zabudovaných skříní. Jistou zvláštností je existence dvou sboroven, jedné pro kuřáky a druhé pro nekuřáky.

Podstatnou část výtvarné výzdoby chodeb školy zajišťuje soukromá firma. Škola působí na návštěvníky barevně harmonicky. Uvedené působení dotváří i upravené prostředí v okolí budovy školy. Zajímavým prvkem jsou fotografie všech učitelů rozmístěné na namalovaném stromu ve vstupní hale školy. Jen menší část prostředí školy, především nástěnek je určeno pro prezentaci žáků, výstupy z jejich projektů, apod. Uvedené omezení prostoru pro realizaci žáků může mít negativní dopady na rozvoj jejich estetického citění a pocitu odpovědnosti a hrdosti za vlastní práci.

Vlastní proces učení

Používané učebnice jsou založené na propojování souvislostí mezi známými a nově nabytými vědomostmi. Učitelé mají povinnost pracovat s žáky určitý počet hodin na projektech, což umožňuje vytvoření mezioborových vazeb. Po dobu mých následků (absolvovala jsem 20 vyučovacích hodin) používali učitelé k výuce hlavně materiál z internetu, žáci často v textu doplňovali slova, případně se snažili vystihnout hlavní myšlenku textu. Nezaznamenala jsem, že by byly využity interaktivní metody výuky. Překvapilo mne také, že na začátku hodiny nebyla motivace a na konci závěr shrnující důležité informace z proběhlé hodiny. V rámci diskusí měl učitel dominantní roli. Žáci mají možnost nevěnovat se předmětu, který aktuálně mají. Například ve výtvarné výchově někteří žáci, kteří nechtěli malovat, překládali anglické články.

Překvapilo mne, že nabídka volitelných předmětů je velmi omezená. Žáci například nemají svobodnou volbu při výběru cizího jazyka, mohou mít pouze angličtinu. Součástí předmětové nabídky není výchovný předmět, kde by se cíleně vedlo k rozvoji morálních hodnot. Ve srovnání s většinou českých základních škol chybí předmět občanská výchova. Ve sledované škole byl obsah předmětu občanská výchova díky mezioborovým vazbám zařazen do většiny předmětů ostatních. Jeho část obsahuje předmět Religion, který je výrazněji orientovaný na náboženskou tematiku. Je veden jako povinný, ale existuje možnost se z něj na základě prohlášení rodičů odhlásit.

Organizace výuky

V jednom ročníku učí hlavně třídní učitelé. Pouze minimum předmětů vyučují jiní učitelé. Třídní učitel tráví ve třídě hodně času a to i o přestávkách. Organizačně je tento systém podobný našemu prvnímu stupni základních škol. Vstupovat do školy mohou žáci podle školního řádu pouze čtvrt hodiny před začátkem vyučování. V době přestávek sice učitelé na chodbách provádějí dozor, žákům ale dávají velký prostor pro výběr toho, jak přestávku využijí. Učitelé žáky nenapomínají například za běhání. Jediný výraznější zásah učitele jsem zaznamenala v případě rvačky.

Odpolední vyučování bývá velmi časté už u nejmladších žáků. Jde obvykle o tzv. Lernstunden, což jsou povinné hodiny, kdy žáci sami i ve vzájemné spolupráci a za podpory učitele pracují na domácích úkolech. Děti si v době Lernstunde organizují práci samy. Hlavní přínosy těchto hodin spatřuji v možnosti pomoci sociálně slabším žákům s přípravou do školy a v zamezení absence domácích úkolů a pomůcek, protože žáci si mohou nechávat učebnice ve škole.

Vztah učitele a žáků

Prostorové uspořádání třídy a fyzické postavení učitele podstatně utváří atmosféru třídy⁶ a má také vliv na přístup dětí k dospělým. Vztah k autoritám může ovlivnit i způsob oslovování. Ve zkoumané škole oslovují žáci své učitele příjmením a vykájí jim. Učitelé žáky oslovují jménem a tykájí jim. Vypovídající je také způsob řešení vzniklých konfliktů. Nejčastěji byli žáci posíláni za dveře, případně hned za ředitelem školy. Problémy potom byly dále řešeny prostřednictvím diskusí o přestávkách. K nejpoužívanějším trestům patří početní úlohy.

DALŠÍ POSTUP VÝZKUMU

V další fázi výzkumu se zaměřím především na realizaci hloubkových rozhovorů s učiteli. Z hlediska témat se jich budu ptát hlavně na to, jak chápou svobodu žáka, co pro ně znamená a jakými způsoby k ní přistupují, případně z jakých důvodů ji omezují. Za významné považuji zjištění, jak učitelé zažívají a chápou vlastní svobodu v práci. Důležitým tématem bude také chápání odpovědnosti žáků. Moje otázky budou zaměřeny na zmapování představy učitelů o tom, jak by měli jednat, aby podporovali rozvoj morálních hodnot svých žáků. Bude mne také zajímat, do jaké míry se to konkrétním pedagogům daří. Druhou částí budou rozhovory s žáky zaměřené na zjištění jejich pohledu na působení učitelů, výchovného prostředí a celého vzdělávacího procesu z hlediska rozvoje jejich svobody, odpovědnosti a několika dalších významných hodnot. Součástí uvedené fáze bude také kvalitativní analýza dokumentů utvářejících prostředí dané školy; zaměřím se především na řád školy.

LITERATURA

1. LIND, Georg. *Moral ist lehrbar: Handbuch zur Theorie und Praxis moralischer und demokratischer Bildung*. München: Oldenbourg, 2003. 160 s. ISBN 3-486-03506-1.
2. Walterová, Eliška. *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti* [online]. [cit. 2005-23-06]. Dostupný z WWW: < http://www.pedf.cuni.cz/~www_uvrs/cz/publ.htm >.
3. VALACH, Milan. *Svět na přelomu: studie o krizi současné společnosti*. Brno: Doplněk, 2000. 322 s. ISBN 80-7239-047-3.
4. BREZINKA, Wolfgang. *Erziehung und Kulturrevolution: die Pädagogik der Neuen Linken*. München: E. Reinhardt, 1974. 267 s. ISBN 3-497-00740-4.
5. FUHRMANN, Eva; SCHIMEK, Christine; SUMMER, Anita; WEILBOLD, Denise. *Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der OHS Josef Enslein-Platz*. Wien: AV-Druck Plus GMBH, 2003. 74 s.
6. TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace: Co vám prozradí lidské chování a jednání a jak toho využít*. Praha: Computer Press, 2003. 482 s. ISBN 80-251-0183-5.

Kontakt

Mgr. Gabriela Fišarová
Katedra občanské výchovy PdF MU
Poříčí 31, 639 00 Brno
e-mail: gabriela.fisarova@centrum.cz

⁶ TEGZE, O. *Neverbální komunikace: Co vám prozradí lidské chování a jednání a jak toho využít*. 2003, 482 s. .